

Est.1994

JCL

Journal of the College of Languages

Open Free Access, Peer Reviewed Research Journal

<http://icolang.uobaghdad.edu.iq>

P-ISSN: 2074-9279

E-ISSN: 2520-3517

2019, No.(39)

Pg.1-15

"החכמה אצל המשורר אברהם בן עזרא"

"The wisdom of the Abraham son of Izra"

Prof . Soad Abdel Karim Mohammed (Ph.D.)

Asst. Inst. Baidaa Abbas Ali: ibas64baad@gmail.com

University of Baghdad, College of Languages, Department of Hebrew
Language.

(Received on 11/1/2018: Accepted on 13/2/2018)

Abstract

Abraham son of Izra, the poet, the philosopher, the grammarian, and the Turah exegesis, is considered one of the famous poets in the era of Islamic reign in Spain which is called the "Golden Era". He was taught all types of teaching which was rich in Jewish literary products. He learned Arabic and studied Arabic language and literature. He travelled a lot, and made tours within Spanish places, and even reached the North of Africa. He preferred living with Muslim rulers in the south of Spain, like the rest of the Jews who emigrated from the north of Spain to the South in search for freedom and to participate in higher positions of the Islamic Palace. He was influenced by Arabic culture, and even translated "The Message of Hay Son of Yaqdhan" by the philosopher Avicenna. He also was influenced by many various topic of poetry such as wine, riddles, chess, and disputes as in between wine and bread. He wrote about proverbs and many other purposes which were the craftsman's job amongst the Arabs.

Key words: Wisdom, Abraham son of Izra, The Jews of Spain, Arabic Culture.

"החכמה אצל המשורר אברהם בן עזרא"

פרופ' ד"ר. סועאד עבדולכרים מוחמד

מורה עוזר. ביידא עבאס עלי

אוניברסטת בגאד

פקולטת השפות \

מחלקת השפות העברית

הסכום

אברהם בן עזרא, אחרון המשוררים העבריים הגדולים של, תור הזהב. הוא משורר, פילוסוף, חכם, הוא קיבל חינוך מגוון ועשיר, רכש בקיאות ביצירות היהדות לדורותיה, למד את השפה הערבית והתוודע לתרבות ערב וספרותה. שנים רבות חי במקומות שונים בספרד הנוצרית, זמן מה לאחר שעזב, הוא עבר לא הדרום המוסלמי. כמו שאנו יודעים שלטו בספרד חליפים ערביים וביניהם לבין היהודים שררו יחסים של כבוד והערכה. השלטון המוסלמי היה סובלני יחסית כלפי היהודים. הוא כתב שירים בסוגים שונים ביין, שהוא אחת סוגי השירה שהופיעה בתקופת ההיא בהשפעת השירה הערבית ובמיוחד שיר היין הערבית.

מילות מפתיה: חוכמה, אברהם בן עזרא, יהודי ספרד, תרבות ערבית.

הקדמה:

אברהם ב"ר מאיר אבן עזרא נולד בעשרת האחרונה של המאה האחת עשרה בעיר טולידה 1089 ואולם הוא מצוין כעיר מולדתו את קורדובה שהיתה מולדתם של המדקדקים הגדולים ונפטר 1164 (1). המשורר מדקדק. פרשן המקרא. פילסוף, תוכן, רופא ישב בספרד בתקופת חייו הראשונה ועליה שר: לפנים בנערים - הכינותי שירים - בצואר העברים -נתתם כענקים. (2). פרסמתו של רבי אברהם נשענת על פרושותיו לתנ"ך וחבוריו ומעשעיו הדקדוקים.

הוא מצטיין באומץ לב בבטויותיו לספקנות סביב להשלמת הטכסת של התנ"ך היה פוחד שיגידו עליו הרטוקי (heretic) בשביל זה נהיה בקאי בשפה העברית כי יסתיר הערותיו בצורת חידות ויגיד (החכם יבין) (הנבון ישמר על השתק) והוא ברר כי ספר ישעיה מהפרק הארבעים עד הסוף אינם שבים לישעיה אבל נכתבו אחריו בכבל גם ספר תהלים למלך דוד הכריז (3) בן מימון שאינם חוזרים לתקופתו של המלך דוד אלא שהם נכתבו אחריו. אלהרזי שם אברהם בן עזרא ברמה עליונה והנכבד בין משוררים של תור הזהב. גם אומר: שירי החכם אברהם בן עזרא עזרה בצרות וגשמי נדבות בזמן בצרות וכל פיוטיו נוראים וענייניו נפלאים כהם לא ראו

הרואים. הוא לא בא להחדש שיטה משלו בדקדוק הרי נחשב במשך דורות רבים כאחד מאבות הדקדוק העברי בגלל שתי סבות:

1 – הוא לקט בכתביו את פרי עבודתם של חכמי הלשון לפניו בארצות המזרח ובספרד.

2- בניגוד למדקדקים הקדימים כתב עברית ספרו מאזני לשון הקודש (מאזנים) מוקדש ליסודות הדקדוק שפת יתר להגנה על רב סעדיה גאון מפני השגות דונש צחות לדקדוק בכלל שפה ברורה לתפקידי האותיות (יסוד מספר) (4) הפילוסופיה אינה תוספת מקום רב בעבודתו הספרותית של אבן עזרא אבל תוספת היא מקום מרכזי בעולמו הרוחני, רק שני ספרים פילוסופיים קטנים כתב: "ספר השם" על שמות האלהים, ביחוד על שם ההויה ו"יסוד מורא" על חלוקת המצוות ועל טעמיהן ושוב על שמות האל. גם הוא הושפע מן האריסטוטליים מוסלימיים שדעותיהם התחילו בזמנו להתפשט בחוגים יהודיים. בדעתו כי בעולם הארצי (שלא כעולם הרוחני) מחודש הוא, אבל נברא על –ידי אלהים מחומר קדום, הוא נמשך אחר ההשקפה האריסטוטלית כי החומר הגופני אינו חוליה בשלשלת האימאנציה היוצאת מן האל, אלא יסוד בלתי תלוי באלהים כלל והוא משתדל לאחדה עם אמונת החידוש שבמקרא מן האריסטוטלי המוסלימי אבן סינא קבל גם את הדעה כי אלהים יודע רק את הסדר הכללי של הדברים ומכיר את הדברים הפרטיים רק במידה שהם כלולים בסדר זה.

יש נגוד מה בין היסודות הניאופלטוניים והיסודות האריסטוטליים בתורתו, אין אנו יודעים אם אחד אותם וכיצד מכיוון שלא הסביר תורתו בצורה שיטתית. (5).

רק ארבע שנים חלפו מכיבוש טולדו, בירתם הקדומה של הוויזיגותים, על יד אלפונסו השישי מלך קסטיליה וליאון. שנים ספורות אחר כך נכבשה ספרד המוסלמית בידי המַרַאבטון בהנהגת יוסף בן תשופין. הוא סיפח אותה לממלכתו הצפון אפריקאית, חיסל את השושלות העצמאיות של מדינות-הערים האנדלוסיות ודיכא את תרבותן העשירה.

קהילות היהודים נפגעו קשה והתרבו העקורים שנמלטו צפונה בחיפוש אחר מקום מבטחים חדש בחסות מלכי הנוצרים ונסיכיהם. חלפו לבלי שוב התנאים המדיניים, החברתיים והתרבותיים הייחודיים שאיפשרו את שגשוג הקהילות ואת פריחתה המופלאה של תרבותן. במחצית הראשונה של המאה השתים עשרה אמנם חיו עדיין ויצרו באנדלוסיה - גם תחת שלטון המַרַאבטון - כמה מגדולי חכמיה ומשורריה היהודים; אך כבר פעלו בה בעוצמה הכוחות והמגמות שעתידים היו להביא לקיצו של "תור הזהב

שנות ילדותו ונעוריו של אברהם אבן עזרא עברו עליו ככל הנראה בעיר הולדתו. כמקובל באותו זמן במשפחות משכילות, הוא קיבל חינוך מגוון ועשיר, רכש בקיאות ביצירות היהדות לדורותיה, למד את השפה הערבית והתוודע לתרבות ערב וספרותה תרגום בעיבוד מקורי של החיבור הפילוסופי הקצר רְסַאֲלָהּ חַי בֶּן יִקְטָאן מאת הפילוסוף הנודע אָבֶן אַבְרָהָם אבן עזרא הוא אחרון המשוררים הגדולים של "תור הזהב" הספרדי ומן הפוריים שביניהם. מנעוריו ועד שנתו האחרונה באנגליה, בנדודיו בספרד ובארצות הנוצרים שמחוצה לה, לא חדל מחיבור

שירים ויצר את אחד הפרקים המופלאים ביותר בשירה העברית לדורותיה. בשכלול איכויותיה הספרותיות-אסתטיות של שירתו, בגיוון תכניה ובהעמקת עולמה הרעיוני הוא הגיע להישגים רמים שלא נפלו מהישגיו של כל משורר עברי שקדמו בזמן או שחי ויצר בדורו. עד יומו האחרון נשאר נאמן לאסכולה הספרדית והיה לאחד ממייצגיה המובהקים ביותר. אף על פי כן מסתמנות בשירתו גם מגמות חדשות בתוכן ובצורה שמבשרות תקופה חדשה בספרות העברית בימי-הביניים.

בתחום שירת החול הרבה לכתוב שירי שבה וידידות, שירי חשק ושירי קינה, כפי שנהגו דורות הרבה לפניו; בחיבורם לא סטה מדרכי הסוגות הקלאסיות שמקורן בשירה הערבית, (6).

חידותיו:

כתבי חידה הם הגדרות מרומזות. מתחכמות או עקידות של נושא מסויים הם ארוכים יותר מהגדרות בתשבצי אתגר ואינם בנויים על משחקי מילים אלא על משחקי משמעות השאלות דימויים ומידע חלקי כתבי חידה הם עתיקים מאד. ומקבלים בתרבויות רבות. (הערב מתקדמים על כל האמות בתחום החידות. וכתבי האגרות של החידות היא אמון ויוצר למשכילים הערביים. ונהיית דו-שיחות במיוחד במקאמה ובמיוחד מקאמות אלהמדני ותלמידו אלהרירי שהוא כתב בעמק החידות מה היא אלא צורה מצורות הראיה הערבית העתיקה. החידות שונות בגמתירה ובלשון ודקדוק. ומה היא אלא טפוסים לערבים (7)

1 – לערב חידות רבות מהם אלרפאא אלסרי:

وكتيرة الاحداق الا انها عمياء ما لم تنغمس في ماء
 واذا هي انغمست افادت ربها ما لا ينال بأعين البصراء (8)

الحل: شبكة الصيد

החידה: אשר יאחז שלישית מחמישית

קצות מספר שמו ידע וישכיל

ואם לא שת שתי אותות בתוכו

בתוך השם אזי יבער ויכיל.

פתרון החידה הוא השם (חושים)

נקח מהמלה (חמשית) שלישי משש אותיות זאת אומרת שתיים מאותיותיה והן החת והמם אז נדע את קצות השם. (חשים) (ח-ם) וכל זמן שלא נשים בתוך השם את שתי האותיות אשר בתוך המלה (חמישית) זאת אומרת השין והיוד לא נדע את שם לנכון. (9)

ראה דבר אשר ירו

בלי רגל לכל עבר

אשר אין לו כנפים

ויעוף מבלי אבר

יגלה סוד והוא אלם

והוא מליץ לכל גבר

בלי לשון ידבר צח

ומרים קול ואין דובר

ומהיתו בתוך אשמן

ומושבו בתוך קבר (10)

פתרון החידה הוא לפי דעתי (לשון) כי הוא אומר דבר בלי רגל ובלי כנף יעוף גם יגלה את הסוד והוא אלם ומרים קול ואין דובר גם הוא חי בתוך אפילה ומושבו בתוך קבר.

המשלים:

לאברהם אבן עזרא פתגמים ומשלים רבים מהם:

1- אין אדם שלא יחטא בלשונו להוסיף או לגרוע (11) ד

בתנ"ך אנו מוצאים (נצר פיו שמר נפשו) (12)

לפיך עשה דלת וברח. (13)

رقم المثل 217 (اياك وان يضرب لسانك عنقك) (14)

2- אשה רעה מביאה האדם לכמה חטאים (15)

- חכמות נשים בנתה ביתה ואולת בידיה תחרסנו (16)
- 3-בספור דבריו העד שקר הוא נכר (17)
- ויפיה כזבים לא ימלט". (18)
- שפת – אמת תכון לעד ועד ארגיע הלשון שקר (19)
- ان كنت كذوبا فكن ذكورا رقم المثل (366) (20)
- 4-החכמה תוליד ענוה. (21)
- בתנ"ך אנו מוצאים:
- سفر الامثال (15:33) יראת יהוה מוסר חכמה ולפני כבוד ענוה .
- وفي سفر ايوب (5:11) לשום שפלים למרום .
- (ان التواضع يزيد صاحبه رفعة فتواضعوا يرفعكم الله) البحار ج75 ص119 (22)
- 5- האדם לא נברא אלא שילמד חכמה. (23)
- יראת יהוה ראשית דעת الامثال (1:7)
- الحكمة ضالة المؤمن . رقم المثل 1153. (24)
- 6- הסכלות ממית בלא עת. (25)
- (من اخلاق الجاهل الإجابة قيل ان يسمع والمعارضة قيل ان يفهم والحكم بما لا يعلم). البحار ج78
ص278
- 7- השם לא ישחית לעולם רק יבנה ויתקן. (26)
- تفكروا في الخلق ولا تفكروا بالخالق فإنكم لا تقدرون قدره (27) كنز العمال ج3 ص108
- 8- האמת כנקודה בתוך עגולה . 28
- اول ما خلق الله العقل. صفة العاقل ان يحلم عن جهل عليه. البحار ج1 ص97 .
- שיר השחמט:
- לאברהם אבן עזרא שיר בשחמט אבל אנו מוצאים הערבים שכתבו באותו דבר לפניו בזמן
רב. אנו מוצאים אבן אלרומי המשורר שחי בבגדאד שנת 835 (29) לספירה ואנו יודעים

שאבן עזרא נולד בשנצ 1089 לספירה אחרי אבן אלרומי ב245 שנה והוא כתב את השיר גם בשחמט כגון:

أترى الضربة التي هي غيب   خلف خمسين ضربه في وحاء
ويلاقيك سبعة فيظلمون   على ظهر الة حذاء
تهزم الجمع وتلوي   بالصناديد ايما اللواء
وتحط الرخاخ بعد الفزازين فتز   داد شدة استعلاء

גם אבן עזרא כתב באותו הרהור המלחמה:

ومصممة في مربع مختلف الالوان   خيمتان احدهما تقابل الاخرى
والملوك يقفون بجانب المعركة   والقتال يربط الاثنان
ولكن لا سيوف تنصل في الحرب   لان ضريهما حرب افكار
ومن يراهما من الرجال يفكر   هل أدوميين أم أثيوبيين
هما من يقاتلان معا   والقوات الاثيوبية
تنتشر على ساحة المعركة   والادوميون يلاحقونهم (30)

אבן אלרומי ימשיך בשירו:

ورضاهم هناك بالنصف والربع   وادنى رضاك في الارباء
واحتراس الدهاة منك واعصا   فك بالاقوياء والضعفاء
فاخال الذي تدير على القوم   حروبا دوائر الارحاء
وارى ان رقعته الادم الاحمر   ارض عللتها بدماء
غلط الناس لست تلعب بالش   طرنج لكن بانفس اللعباء
تقتل الشاة حيث شنت من الر   قعة طبا بالقتلة

גם אנו מוצאים אצל אבן עזרא:

اولا في المعركة جاء جندي المشاة   ليقاقل على الطريق العام
قد يقفز في البداية في   اي مكان في حدود رقعة الشطرنج

ثم ملكه الى المظهر كله   يصير ويقاثل كما نقاتل

والمملكة توجه تحركها   كما تفعل لأي حي سكن

تدعم الفيل او تتقدم   تقف جانبا كما لو انه كمين

اذ انه يقف في الصف الثالث   ليس الا الحصان رشيق في المعركة متحرکا على طريق معوج
وطرقه غير معوجة 31

שירי ריב:

ריב בין הלחם והיין:

הלחם התהלל ראשונה

לי עצה וגבורה לי בינה

אנוכי עז כל עיר ומדינה

כי תשגב קריה גאמנה

לא תירא ממצור יום שטנה

בלעדי כל בית רב בשנה

בשת פנים וחרפת

כי שלחן יחסר פת

פת מבחר כל מאכל

כבוד נוה וההוד היכל (32)

דבור הלחם תוכחה ואמת, כי הלחם הדבר הכי חשוב לחיות בן אדם הוא מתפאר בדבוריו (לי עצה וגבורה לי בינה) כי בלי הלחם לא יכול בן אדם להרהר ולדעת את חייו, גם (הוא עז כל עיר) כי בימי המלחמה ישימו עליה מצור, והמדינה שיש בה לחם רב ומליאה ממנו היא גבורה ותשגב בו קריהגאמנה, ואינה תירא ופוחדת ממצור. פה מתאר לנו החסר של לחם איך יהיה השולחן בלי לחם בשת פנים וחרפת ודבורו מלא מליצה כאשר אמר כבוד נוה והוד היכל. החרוז שהשתמש המשורר בו שתי אותיות כמו (פת) גם (כל) ובבתים הראשונים (נה) כלם:

שירת היין העברית היא אחת סוגי השירה שהופיעה בתקופה ההיא בהשפעת השירה הערבית ובמיוחד שירת היין הערבית. בעבודה זאת ננסה לעיין ולחקור את השפעת שירי היין הערביים על שירי היין העבריים מבחינת התוכן מתוך הצגת דגמים של שירי היין הערביים והעבריים. כדי להבהיר את הדמיון בין רעיונותיהם של שירי היין הערביים לבין שירי היין העבריים. ואת המשוררים הערביים הבולטים שהשפיעו על המשוררים העבריים בנושא הזאת. (33)

רב היין והתפאר נגדו

מה בצע על הלחם לבדו

אם לא אשב תמיד על צדו

כי יעצור כל נעצר על כדו

כד עסיס רב שמחה

שר שלום ומנוחה

אנוכי הראשון

ואנוכי האחרון (34)

החרוז התחלף ל(דו) גם שתי אותיות אבל לא כמו הבתים הראשונים לשיר. פה היין התפאר בעצמו נגדו, מה התועלת שתהיה לבדך על השולחן בלי יין כי אני נותן השמחה גם שר השלום ואני הראשון והאחרון למה? לערב שירים רבים על היין כמו שאמר אל-וליד בן יזיד:

נולד בשנת (92 هـ)

أسقني واسق غصينا لا تبع بالنقد دينا

اسقنيها مرة الطعم نريك الشين زينا(35)

ואחר אמר נגדו עמר בן אל-צרב בן עמרו:

נולד בשנת (370 מ)

سأله للفتى ما ليس في يده ذهابه بعقول القوم والمال

اقسمت بالله اسقيها واشربها حتى يفرق ترب القبر اوصالي

مورثة القوم اضغانا بلا احي مزريه بالفتى ذي النجدة الحالي (36)

המשורר השתמש בהקבלת נגוד למלים (הראשון – האחרון) והמלה (אנוכי) חוזרת להבטחת הדבור. בדבוריו (שר שלום ומנוחה) המשורר מתכוון כאשר בן אדם שותה יין אינו מתנהג כמו אישיותו יתחלף לאיש שני חי בעולמו השני כי אינו ערני.

וימשיך בשירו:

מה תגביה חמר את קולך

או מה תשתרר על פעלך

כמה רעות היו בגללך

נבער מתוך מעיו ינשילך

נח נשא חרפה בשבילך

וכנען קלל על מעללך

מבהניו אלוה אז הבדילך (37)

פה המשורר שם חרוז מיוחד לכל הבתים בשתי אותיות (לך) גם השתמש במלה (חמר) ובבתים הראשונים (יין ופעם אחרת כד עסיס). הלחם אומר לו אל תתפאר ותרים קולך ואל תשתרר ותהיה השופט והריב פעם אחת הלא תראה פעולותך ורעותך שנהיו בגללך.

1-קדם כל אדם אינו מיודע וערני ויודע פעולתו.

2-כאשר תתכנס למעי בן אדם בוער כמו אש חזקה נבערת מתוך מעיו.

3-(בך נח נשא חרפב בשבילך) פה חזר לתנ"ך כאשר בא בבראשית (9:21) (וישת מן – היין וישכר ויתגל בתוך אהלה)

4-(וכנען קלל על מעללך) גם אנו רואים בראשית (9:22-26) (וירא חם אבי כנען את ערות אביו ויגד לשני – אחיו בחוץ):

ויקח שם ויפת את – השמלה וישמו על – שכם שניהם וילכו אחרנית ויכסו את ערות אביהם ופניהם אחרנית וערות אביהם לא ראו : וייקץ נח מיינו וידע את אשר – עשה לו בנו הקטן: ויאמר ארור כנען עבד עבדים יהיה לאחיו). וימשיך באותו שיר

אל נא תרחיו לשון

עלי כי את ראשון

אין קדוש בתעודה

כי אם במקום סעודה (38) חצי בתי השיר נסתם בחרוז (ון) והחצי השני נסתם בחרוז (דה) בדרך ערבית אל נא תרחיו לשון עלי, המשורר השתמש בשם גוף (את) בבית השני במקום אתה כי הוא זכר לא נקיבה או להמניע מרמתו כי אמרת אנוכי הראשון מדוע מי נתן לך קדוש תעודה אם אתה במקום סעודה.

וימשיך הלחם בדבוריו ואומר:

אל נא יחרה אפך בכ חטה

הן אוצרותיך יורדים מטה

ותשכון בית אופל ועלטה

אכן כלי נשאים על מוטה

בך אביך הראשון חטא

על פי פתן מארה שטה

פה חרוז מיוחד, היין עונה ללחם ואומר אל תתעזבן אתה מחטה ובגללך אביך הראשון חטא (אדם) כאשר אכל מהעץ בגן אפילו שאמר להם אלהים אל תאכלו מן העץ הזה, הסבה היתה הנחש כאשר אנו מוצאים בבראשית (10:3-13) (ויאמר את – קלך שמעתי בגן ואירא כי- עירם אנכי ואחבא:

ויאמר מי הגיד לך כי עירם אתה המן – העץ אשר צויתך לבלתי אכל- ממנו אכלת: ויאמר האדם האשה אשר נתתה עמדי הוא נתנה – לי מן- העץ ואכל: ויאמריהוה אלהים לאישה מה- עשית ותאמר האשה הנחש השיאני ואכל).

ובסוף המשורר יסיים את דבוריו ואומר:

למה תריבו רעים יחד

טובים השנים מן האחד

וכבודנו בקהלכם תחד

הלא האל יוצאים יחד

בחר בכם מנחתכם ונסככם

עצת שלום תהיה גם ביניכם

אנו רואים החרוז של הבתים הארבעה הראשונים בשתי אותיות (חד) ושני הבתים בסוף השיר בחרוז אחר (כם). המשורר ינסה לפשט השלום ולסלק הריב מהם כי שניהם יהיו רעים טובים השנים מן האחד אינו מעדיף אחד על השני. המשורר רוצה באחרון לפייס את הריב כי שניהם מהאל יוצרים יחד אבל לפי דעתי הלחם טוב יותר מן היין כי היין אסור ואלהים המניע את הבירה מלשתות ממנו כי יחליף ההתנהגות ויעשה בן אדם לא ערני ויעש כל משהו מוצא חן בעיניו, אלא הלחם הוא שמחה לקטן ועדנה לזקנים ולא יתגדל בן אדם אלא במאכלים אפילו שלא שתה יין אבל אם לא אוכל הוא תלימות.

השולים:

- 1- בנימין זאב, רבי אברהם אבן עזרא המדקדק, ירושלים, 1970, עמ' 5.
- 2- האנציקלופדיה העברית, כרך 1, ירושלים, 1969, עמ' 210.
- انظر ايضاً: عبد المنعم الحفني, موسوعة فلاسفة ومتصوفة اليهود, مصر, بلا, ص36.
- عبد المنعم الحفني, الموسوعة الفلسفية النقدية, بيروت, 1980, ص33.
- 3-Nathaniel Kravitz, 3000 years of Hebrew `Literature ,America ,1972, p.368.
- 4- האנציקלופדיה העברית, כרך 1, עמ' 213. ראה בנימין זאב, שם, עמ' 6.
- 5-שם עמ' 214-215.
- 6- www.beezra.com.al
- 7- فوزي خضر .عناصر الابداع الفني في شعر ابن زيدون. الكويت.2004.
- 8 – نداء فالح احمد عبد الرحمن، لغة الالغاز في شعر العصر المملوكي الاول 648هـ - 784 هـ)، 2014، ص23.
- 9- א.מ. הברמן, כתבי דוד ילין בשבעת כרכים, כרך שלישי לחקר השירה העברית בספרד, ירושלים, 1975, עמ' 331.
- 10- דוד כהנה, רבי אברהם אבן עזרא, ירושלים, 1971, עמ' 98.
- 11- דוד כהנה, שם, עמ' 96.
- 12- سفر الامثال 13:3

- 13 - ראובן אלקלעי, דברי חכמה, ירושלים, עמ' 388.
- 14- احمد بن محمد النيسابوري الميداني, مجمع الامثال, مجلد 1, مصر, 1955, ص 53.
- 15- דוד כהנה, שם, עמ' 96.
- 16- سفر الامثال 14:1
- 17- דוד כהנה, שם, עמ' 97.
- 18- سفر الامثال 19:5
- 19- سفر الامثال 12:19
- 20- احمد بن محمد النيسابوري الميداني, مصدر سابق, مجلد 1, ص 74.
- 21- דוד כהנה, שם, עמ' 97.
- 22- محمد هويدي, القران الكريم, تفسير المعين.
- 23- דוד כהנה, שם, עמ' 98.
- 24- احمد بن محمد النيسابوري الميداني, مصدر سابق, ص 214.
- 25- דוד כהנה, שם, עמ' 99.
- 26- דוד כהנה, שם, עמ' 99.
- 27- محمد هويدي, مصدر سابق, 324.
- 28- דוד כהנה, שם, עמ' 100.
- 29- عباس محمود العقاد, ابن الرمي حياته من شعره, ط3, مصر, 1950, ص83
- 30- Nathaniel Kravitz, Op. Cit, p.269.
- 31- عباس محمود العقاد, مصدر سابق, ص380.
- 32- דוד כהנה, שם, עמ' 118.
- 33- קוצי נביל עבד אל-כרים, שירת היין העברית בימי הבינים, עיון סגנוני, בגדאד, 2016, עמ' 165.
- 34- דוד כהנה, שם, עמ' 118.

- 35- محمد الخضري، مهذب الاغاني ج7، مصر، 1960، ص49.
- 36- علي اسماعيل القالي البغدادي. الامالي. ج1، ط3، مصر، 1953، ص 202
- 37- דוד כהנה, שם, עמ' 118.
- 38- שם.

המקורות:

1. ابو علي اسماعيل القالي البغدادي. الامالي. ج1، ط3، مصر، 1953.
  2. احمد بن محمد النيسابوري الميداني، مجمع الامثال، مجلد1، مصر، 1955.
  3. عباس محمود العقاد، ابن الرمي حياته من شعره، ط3، مصر، 1950.
  4. عبد المنعم الحفني، موسوعة فلاسفة ومتصوفة اليهود، مصر، بلا.
  5. عبد المنعم الحفني، الموسوعة الفلسفية النقدية، بيروت، 1980.
  6. محمد الخضري، مهذب الاغاني، ج7، مصر، 1960.
  7. محمد عبد الله بن مسلم بن قتيبة الدينوري، كتاب المعاني الكبير، مجلد1، ط1، الهند، 1949.
  8. محمد هويدي، القران الكريم، تفسير المعين.
  9. مصطفى الشكعة، فنون الشعر في مجتمع الحمدانيين، مصر، 1958.
  10. תנ"ך תורה, נביאים וכובים, לונדון, 197.
  11. א.מ. הברמן, כתבי דוד ילין בשבעת כרכים, כרך שלישי לחקר השירה העברית בספרד, ירושלים, 1975.
  12. האנצקלופדיה העברית, כרך 1, ירושלים, 1969.
  13. בנימין זאב, רבי אברהם אבן עזרא המדקדק, ירושלים, 1970.
  14. דוד ילין, תורת השירה הספרדית, ירושלים, 1978.
  15. דוד כהנה, רבי אברהם אבן עזרא, ירושלים, 1971.
  16. ראובן אלקלעי, דברי חכמה, ירושלים.
  17. קוצי נביל עבד אל-כרים, שירת היין העברית בימי הבינים, עיון סגנוני, בגדאד, 2016.
18. XVIII- Nathaniel Kravitz, 3000 years of Hebrew Literature, America, 1972.

"الحكمة لدى الشاعر ابراهام ابن عزرا"

أ.د. سعاد عبد الكريم محمد

م.م. بيدا عباس علي

جامعة بغداد / كلية اللغات / قسم اللغة العبرية

خلاصة البحث

يعد ابراهام بن عزرا الشاعر، الفيلسوف، النحوي، مفسر التوراة، من كبار الشعراء في حقبة الحكم الاسلامي في إسبانيا ويسمى بـ(العصر الذهبي).

تلقى التعليم بأنواعه، الغني بالنتاج اليهودي بصورة خاصة، وتعلم اللغة العربية ودرس اللغة العربية وآدابها.

كان كثير الترحال والتنقل بين البلدان الإسبانية بل حتى وصل شمال أفريقيا. وقد فضل العيش مع المسلمين الحاكمين في الجنوب إسبانيا حاله كبقية اليهود الذين هاجروا من شمال إسبانيا إلى جنوبها بسبب انتشار الحرية الدينية فيه، واحترام الرأي ومشاركتهم بالمناصب العليا في البلاط الاسلامي. تأثر بالثقافة العربية وأخذ منها الكثير حتى أنه ترجم المؤلف الفلسفي (رسالة حي بن يقظان) للمؤلف الفيلسوف ابن سينا. وكان متأثراً بالأغراض الشعرية المتنوعة والنادرة، مثل شعر الخمر والأحاجي والألغاز، وشعر الشطرنج، والمناظرة بين الخبز والخمر مثلاً، وكتب بالأمثال وغيرها من الأغراض الشعرية الأخرى التي كانت ملكةً وصنعةً لدى العرب.

الكلمات المفتاحية: الحكمة , ابراهام ابن عزرا , يهود اسبانيا , الثقافة العربية.

תקציר על החוקר הראשון:

פרופ' ד"ר סועד עבדולכרים מוחמד, זוכה על תואר ראשון, תואר שני ותואר שלישי מאוניברסיטת בגאד- פקולטת השפות- מחלקת השפה העברית, מורה לספרות העברית של ימי הביניים בחלקת השפה העברית, מדריכה ליותר מ-14 תזה של תואר שני ותואר שלישי, יש לי 6- ספרים, ויש לי גם כ-27 מחקרים, משתתפת ביותר ביותר מ-20 סימנר וכנס מדעי.

תקציר על החוקר השני:

מורה עוזר. ביידא עבאס עלי, זוכה על תואר ראשון ותואר שני מאוניברסיטת בגאד- פקולטת השפות- מחלקת השפה העברית, מורה לספרות העברית של ימי הביניים במחלקת השפה העברית, יש לי כ-5 מחקרים מפורסמים, משתתפת ביותר ביותר מ-4 סימנר וכנס מדעי.

Email: ibas64baad@gmail.com